

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

30885

MEDELPAD

Njurunda

30/11 1977

Hellbom, Algot, 1977

Svar på ULMA:s frågelista M 25 (Jaktens
och) fiskets betydelse för hushållningen

5 bl.4:o

30885

Svar på Landsmålsarkivets frågelista M 25

från Algot Hellbom, f. i Njurunda sn, Medelpad 1903.
Uppväxt i småbrukarhem.

Skulle 26 nov. 1977. Algot Hellbom

Då jag aldrig deltagit i någon jakt och nästan inte alls umgåtts med jägare, får jag inskränka mig till att besvara frågorna angående

III. Fiskets betydelse

Strömming

Vid kusten fångades framför allt strömming. Fiskelägen: Berga, Skatan, Björkön, Löran, Juniskär och (före 1800-talet) Krankebo. Viss tid på hösten var strömmingen särskilt fet och stor och kallades då klabbströmming. Bodar och båthus fanns vid de egentliga fiskelägena. Där fanns även enstaka kokhus, där fiskarna kunde värma sig, koka kaffe och söka skydd vid dåligt väder eller nattetid. Vid eller i båthuset rensades ("gälades") strömmingen. Huvudströmming saltades i fjärdingar för eget bruk eller försäljning. Såväl färsk som salt strömming forslades för avsalu till Sundsvall, ca två mil sjövägen från Skatan. Före motorbåtarnas tid skedde transporten med roddbåt.

Behovsströmming forslade fiskaren hem i en mindre träkagge, kallad "gipa", som han bar på ryggen i ett bärträ kallat "lôke". Strömming eller sill förekom i regel till varje morgonmål, kokt

ULMA 30885. Algot Hellbom. 1977
MED. NJURUNDA
Frågl. M 25

eller stekt, någon gång glödstekt. Ibland förekom inlagd strömming, strömmingsflundra och strömmingssoppa. Salt sill köptes hos handlaren. På vintern tillhandahölls ofta färsk västkustsill av kringresande distributörer.

Äldre, men inte yngre, åt så gott som alltid även en del av huvudet såväl av strömming som av annan fisk. Strömming benades sällan, i varje fall inte salt strömming. De äldre kunde även äta mindre sill obenad, detta för att inte slösa med maten. Dessutom var det nyttigt, påstods det.

Surströmming bereddes före min tid i många gårdar vid kusten. Auktionisten Njurin i Skedlo, född omkr. 1850, kunde berätta hur det gick till. Likaså Petter Perzson i Björkön, född 1879.

I sjön Öjen fiskades siklöja, som där kunde ersätta sill och strömming och kallades "börsa". Av "sämre" fisksort må nämnas den så vanliga mörten, som någon gång kunde få ersätta strömmingen, om fisken var metad av familjemedlem.

ULMA 30885. Ålgot Hellbom. 1977
MED. NJURUNDA
Fgl. M 25

Lax

I öppna havet fångades lax ibland i stora ryssjor (Löran, Junibosand). I Ljungan fiskades lax med not vid Dingersjö, Å och Nolby. På 1800-talet var detta fiske mycket givande. Min fosterfar, född 1858, var med en gång i Å, då man fick 57 laxar i ett enda notvarp. Laxfisket var förbehållet bönderna. Laxen förvarades i särskilda fiskkällare intill notvarpet. Jag minns själv en sådan vid Å i min barndom, fast då ej längre i bruk, tätt intill flodstranden intill ett gammalt båthus med båtar och fiskedon, allt förfallet. Allt fiske hade nämligen försämrats avsevärt vid seklets början beroende på cellulosafabrikernas tillkomst och därmed förenad nedsmutsning av vattnet vid älvens utlopp.

Tidvis bedrevs, åtminstone vid Dingersjö, laxfiske med nät. Ett 10-tal meter uppströms ovanför landsvägsbron över Ljungan fanns ännu rester av en s k stakagård, som tidigare använts för laxfiske.

Gångse pris vid försäljning av lax i Sundsvall var på 1800-talet 5 kronor per lispund (ca 8,5 kilo). Det berättas som sant att drängar i Dingersjö hade avtal med sina husbönder att slippa äta lax åtminstone en dag i veckan.

ULMA 30885. Algot Hellbom. 1977
MED. NJURUNDA
Ftgi. M 25

Övrig fisk

Inga fiskare i Njurunda kunde livnära sig på enbart fiske, efter vad jag tror. De utgjordes av laxfiskande bönder, i annat fall enkla torpare, sågverks- och flöttningsarbetare m m, som bedrev fiske som binäring i större eller mindre utsträckning.

I Björköfjärden var exempelvis gäddfisket tidvis rätt givande. Detta bedrevs huvudsakligen med ståndkrokar och levande agn (mört eller ruda) på långrev eller enstaka krok på stör. Gäddorna kunde lagras levande i sumpar och med vissa mellanrum forslas till Sundsvall för avsalu. Gädda fiskades även med drag och via abborre och mört på långrev såväl i havsbandet som i sjöar och i Ljungan. I ryssja fångades såväl gäddor som annan fisk, i Ljungan på våren.

Med drag kunde vem som helst få fånga lax i Ljungan, men även laxöring kunde fångas på detta sätt. Vid långrevsfiske med mask eller nejonögonbitar som agn kunde man i fjärdar, sjöar och i Ljungan få abborre och (i Ljungan) lake samt ål ~~och~~ i enstaka fall, gäddor, laxöring, id, braxen. Mete bedrevs mera som sport, mest av pojkar, som ofta kunde bidra med husbehovsfisk. Dessutom togs harr på fluga i Ljungan vid grunden, vid rodd antingen med lång dubbel släprev eller med flerkrokad

ULMA 30585. Algot Hellbom. 1977
MED. NJURUNDA
Frgl. M 25

sträckrev på utterbräda. Stenbit eller bäckforell fångades mest av pojkar i bäckarna.

Nejonögonfiske bedrevs i Ljungan av Dingersjö-bor och Nolbybor sent på höstarna. Därtill användes s k "nättingstockar", som var ett slags ryssjor av trä.

Mycket vanligt och ganska givande var lakfiske i Ljungan vintertid med s k "lakakrok". Denna bestod av en med mask eller bitar av nejonögon agnad krok på en kraftig med stensänke försedd rev, som var fäst i en speciellt tillhuggen trädgren, som stacks genom ett hål i isen, som vid vittjandet ofta fick med möda huggas upp igen i den vanligen tjocka isen.

Vid ej alltför riklig fångst bars fisken hem trädd på vidja. Den fisk som fångades i min familj tillreddes mest färsk. Det blev sällan något över för insaltning. Ibland lagades fisk-soppa (strömmingssoppa och ålsoppa). Ålskinn tillvaratogs och kunde användas som band i slagor och - klippt i bitar - som klarskinn för kaffet.

Fisk eller delar av denna för medicinskt bruk har jag inte hört talas om.

ULMA 30885. Ålgot Hellbom. 1977
MED. NJURUNDA
Fgl. M 25